

Kunst van de openbare ruimte

CELL - Initiators of Incidents

Nathalie Houtermans

CELL is in 1997 opgericht. In deze periode waren ideeën over kunstenaarschap, over de grenzen tussen disciplines, de positie van de toeschouwer en de context waarin kunst gepresenteerd zou kunnen worden, behoorlijk aan het veranderen. Er was bij beeldende kunstenaars een tendens om zich meer te verhouden tot het dagelijkse leven. Deze 'sociale sculpturen' speelden zich echter voornamelijk af in de veilige marge van kunstenaarsinitiatieven. Op het gebied van digitale media werden, mede dankzij het in gebruik nemen van virtuele ruimtes, de grenzen tussen object, producent en recipiënt op zijn minst ter discussie gesteld en hier en daar geslaagd overtreden. Toch - of juist daarom - werden deze kunstenaars door hun collegae als artistiek nauwelijks serieus te nemen technenuten gezien. Meer persoonlijk was er onvrede met de kwaliteit van kunst die op openbare locaties werd geplaatst. Er waren echter nauwelijks platforms om op systematische en hedendaagse wijze aan veranderingen ruimte te geven. Hierbij moet met name het 'hedendaagse' worden beklemtoond: uiteraard waren en zijn deze ideeën niet nieuw, maar de hedendaagse context - een in hoog tempo en op mondiale schaal veranderende samenleving - maakt een herdenking en andere invulling noodzakelijk.

Om hiervoor de ruimte te creëren diende de volgende vraag te worden gesteld: "Op welke wijze kunnen er randvoorwaarden worden geschapen om hedendaagse artistieke praktijken (kunst?) in niet-kunst geïnstitutionaliseerde ruimtes (openbare ruimte?) te ontwikkelen en te presenteren?". Een platform bieden om een andere ruimte te scheppen kan alleen door vanzelfsprekendheden op het spel te zetten. Dat begint al bij het benoemen. Hoe kan immers op een andere wijze over 'kunst' en 'openbare ruimte' worden nagedacht als deze begrippen muurvast - 'monumentaal' - verankerd zijn in het westerse, modernistische gedachtegoed? Natuurlijk kunnen andere kwalificaties weer tot een even vastgeroest begrippenapparaat verworden. In ieder geval kunnen voor een bepaalde periode een aantal eenduidige begrippen worden opgebroken. En dat begint met de naam voor de basisstructuur die projecten mogelijk kunnen maken. De statements die CELL kan bijdragen aan een debat over 'kunst van de openbare ruimte' zijn dan ook al direct in de naam verdisconteerd.

Een flexibele organisatie

De naam CELL refereert aan een biologische cel als een zichzelf in stand houdend organisme met een semi-permeabele wand. Laten we afspreken dat 'openbare ruimtes' alle ruimtes zijn - virtueel én materieel - die niet als eerste functie het presenteren van kunst hebben en (semi)-openbaar toegankelijk zijn. Openbare ruimtes hebben ieder hun eigen specifieke infrastructuur, die totaal niet is ingesteld op het presenteren van kunst. Dit betekent dat een organisatie die zich wil toewijden op het presenteren van dit soort 'kunst'projecten een flexibele organisatie moet zijn, waarin de personele bezetting wordt afgestemd op de eisen die zowel de ruimte als de te ontwikkelen werken stellen en niet andersom. Het project moet zich zo min mogelijk hoeven aanpassen aan de mogelijkheden van het personeel. Het verschil tussen het enkelvoudige 'CELL' en het meervoudige 'Initiators of Incidents' benadrukt deze flexibele houding.

Een andere houding van tentoonstellingsmakers

'Initiators' refereert aan de andere positie die de 'curators' of 'programmeurs' innemen binnen dergelijke projecten. Wanneer kunstenaars worden uitgenodigd om nieuwe werken speciaal voor een locatie te ontwikkelen, moeten dat werken zijn die alleen tijdens het betreffende project worden gepresenteerd. Deze kunstenaars dienen dan zowel financieel als technisch en inhoudelijk op veel andere wijze te worden ondersteund dan gebruikelijk is. Hier gaat het immers niet meer om - enigszins gechargeerd gesteld - een curator die een concept ontwikkeld en bestaande werken selecteert, waarmee - al dan niet in het bijzijn van de kunstenaar - een tentoonstellingsruimte wordt ingericht. Het gaat eerder om werken die niet de vanzelfsprekendheid van een kunstcontext kennen.

Dit betekent dat gedurende het ontwikkelingsproces van zowel de afzonderlijke werken als het totale project er voortdurend niet-ingecalculeerde aanpassingen plaatsvinden aan het basisconcept. Deze mogen niet alleen plaatsvinden, ze moeten zelfs plaatsvinden. Iedere aanpassing van de afzonderlijke werken betekent een aanpassing aan het totale project: het project wordt zo een work-in-progress waaraan zowel kunstenaars als tentoonstellingsmakers voortdurend vormgeven. Initiators zijn degenen die 'het' in gang zetten, selecteren, produceren en organiseren in een voortdurend samenspel met de kunstenaars.

Een openbare ruimte is geen tentoonstellingsruimte

Voor de term 'Incidents' is expliciet gekozen vanuit een de volgende opvatting: wanneer je werken ontwikkelt voor een niet-kunst geïnstitutionaliseerde ruimte - dus een ruimte die niet als enige functie het presenteren van kunst heeft - deze ook niet als zodanig moet worden opgevat. Het gaat er veeleer om de specifieke eigenschappen van de ruimte tot uitgangspunt voor de te ontwikkelen werken te maken: de architectuur van de ruimte, de wijze waarop deze ruimte wordt gebruikt en de connotaties die deze ruimte heeft.

Zodra een ruimte wordt opgevat als tentoonstellingsruimte, wordt deze - al is het maar tijdelijk - van haar publieke gebruiksfuncties ontheven en daarmee van de basis waaraan de werken juist dienen te refereren. Een dergelijk project kan dus ook nooit een tentoonstelling zijn, met logisch en esthetisch geordende werken die in een doorlopend ritme, ongehinderd bekeken kunnen worden. Het moet gaan om onverwachte, bescheiden interventies die de ruimte niet overnemen maar er andere perspectieven op bieden. Om incidenten dus.

Inmiddels zijn er door CELL een achttal projecten gerealiseerd: van een zeer bescheiden werk in samenwerking met *The Somniloquy Institute* tot het mondiale project HOMEPORT dat op straten, parken en pleinen in zes internationale havensteden plaatsvond. Wat zijn de belangrijkste bevindingen bij dergelijke projecten?

Een andere conceptualiteit

Eén van de voornaamste uitkomsten is dat er, zowel voor het ontwikkelen van projecten als geheel als voor de afzonderlijke werken, een andere dan gebruikelijke conceptualiteit vereist is. Het is bijvoorbeeld onmogelijk om tot een goed project of afzonderlijk werk te komen wanneer dit vanuit een autonoom uitgangspunt wordt ontwikkeld. Autonomie wordt hier opgevat als het ontwikkelen van een concept voor een totaalproject of individueel werk vanuit een idee of inspiratie die losstaat van de context waarin deze worden gepresenteerd. Zoals eerder werd opgemerkt, een

openbare ruimte kenmerkt zich door een combinatie van architecturale en sociale ervaringen. De relevantie van het werken in openbare ruimtes is nu juist dat deze ervaringen de basis vormen vanwaaruit een project of werk ontwikkeld wordt. Wat zou het anders onderscheiden van het werken in een witte kubus?

Dit lijkt vanzelfsprekend maar dat is het allerminst: kunstenaars aanzetten tot een radicale verandering van denken, waar ze veelal niet op zijn voorbereid. Er moet niet alleen rekening worden gehouden met de architectuur en de infrastructuur, maar vooral met mensen die geen kunst verwachten op deze locaties. Kunstenaars die dit niet als vertrekpunt van hun denken nemen, hebben bij voorbaat al verloren. Er zal een ongelijke strijd ontstaan waarin het autonoom uitgedachte werk stukje bij beetje moet worden aangepast aan de eisen van de omgeving.

Geen kunst in de openbare ruimte

Het belang van werken die gemaakt zijn vanuit dit besef stijgt ver uit boven de functie die tot voor kort kunst *in* de openbare ruimte werd toegedacht. Het gaat er bij kunst *in* de openbare ruimte niet uitsluitend om meerwaarde te bieden aan de omgeving, om het opleuken van een locatie, of - maar misschien is dat in veel gevallen ook hetzelfde -, architectonische of planologische misstanden te herstellen of te verdoezelen. Het belang is veeleer dat zij het gebruik van deze ruimtes weer in de beleving van de gebruikers tot leven wekken. Daarbij gaat het niet om nog meer vermaak van de rennende consument, maar om het tot stilstand brengen van de reguliere bezoekers of gebruikers van zo'n ruimte. Niet door kúnst in de openbare ruimte te tonen, maar een andere belevingswereld te creëren op basis van de connotaties die altijd in zo'n ruimte meespelen: door deze te benadrukken, te ontcrachten, de draak ermee te steken, de schoonheid ervan te laten zien. Het is geen kunst die zich 'bezighoudt' met het dagelijkse leven, maar het zijn artistieke praktijken die het dagelijkse leven juist in al haar weerbarstigheid steeds weer opnieuw laten ervaren. Kortom door 'kunst ván de openbare ruimte' te zijn.